

BOEKAANKONDIGINGEN.

H. T. DEELMAN, *Het metastatisch carcinoom van longen en milt in verband met de verspreiding van het carcinoom door het lichaam*. Academisch proefschrift. Amsterdam 1918. (Tevens: Mededeeling uit het laboratorium van het Antoni van Leeuwenhoekhuis).

Het is reeds lang bekend, dat carcinoom, evengoed als sarcoom, zich door de bloedbaan in het lichaam verspreiden kan en het verdient niet vergeten te worden, dat de oudste mededeeling van doorbraak van kankercellen in het bloedvaatstelsel afkomstig is van een Nederlander, SCHROEDER VAN DER KOLK (1853). Met het toenemende mikroskopisch onderzoek van gezwellen is dit later nauwkeuriger nagegaan en hebben vooral de studie's van GOLDMANN (1897) en SCHMIDT (1903) ons met de verhouding der kankercellen tegenover de bloedvaten, het indringen dier cellen in en de verbreiding ervan door de bloedbaan bekend gemaakt. Daar vooral de dunwandige aderen eerder worden doorgevreten dan de slagaderen, en de circulatie daarbij ongestoord kan blijven, is het duidelijk, dat men aldus versleeping van ingedrongen kankercellen naar de longen kan verwachten. Vooral SCHMIDT heeft dezen metastatischen longkanker uitvoerig onderzocht; DEELMAN heeft het onderzoek van SCHMIDT aangevuld en uitgebreid en door zijn nauwkeurige stelselmatige wijze van bewerking onze kennis over de beteekenis van den metastatischen longkanker voor de algemeene verbreiding van kankercellen in het lichaam inderdaad vergroot. De aanvulling bestaat daarin, dat hij niet alleen de versleeping en groei der kankercellen in de bloedvaten, maar ook in de lymphwegen van de longen heeft bestudeerd; de uitbreiding hierin, dat hij niet alleen kanker van buikorganen (zooals SCHMIDT), maar allerlei willekeurig voorkomende vormen van carcinoom op longmetastasen heeft nagegaan; in het geheel 75 gevallen.

Hij komt tot het verrassende resultaat, dat hij bij 43 ervan kanker in de longen vond, nl.: 11-maal makroskopisch, 32-maal alleen mikroskopisch, en onder die 43 bovendien 7-maal mikroskopisch (nooit makroskopisch) miltkanker. Dezen laatsten vond hij 6-maal duidelijk in de bloedvaten van de milt en nooit vond hij miltkanker, *zonder* ook carcinoom in de longen aan te treffen.

Het kankerweefsel kan òf rechtstreeks met het aderlijk bloed uit een of ander gezwel naar de long worden gevoerd, òf via den ductus thoracicus erin komen òf lymphogeen uit de hilusklieren òf gecombineerd langs lymph- en bloedwegen, òf via de pleura in de long indringen. Het kan als mikroskopisch kleine vlokjes of propjes in de longbloedvaatjes blijven liggen en daar jaren zonder schade aan te richten en zonder tot een gezwel uit te groeien bewaard blijven, om wellicht dan nog met het bloed naar een ander orgaan (bijv. het beenstelsel) gesleept te worden en zich hier tot een laatoptredend, niet meer verwacht metastatisch gezwel te ontwikkelen. In één geval vond DEELMAN zulk een bewaard, mikroskopisch kankerhaardje in de long 7 jaar na de operatie van een borstklierkanker.

Ongetwijfeld is met dit zeer nauwkeurig onderzoek een stap voorwaarts gedaan en is duidelijker en uitvoeriger nog dan door SCHMIDT aangetoond, wat de beteekenis kan zijn van de haematogene verbreiding van cellen uit ieder kankergezweel; ook dat door de rol, die de long als bewaarplaats van aangevoerde kankerpropjes vervult en door de aangetoonde mogelijkheid, dat in een bloedvat met kankerweefsel de circulatie kan doorgaan, omdat thrombose volstrekt niet behoeft op te treden, nog na jaren van de long uit secundair elders kankermetastasen kunnen ontstaan. Daarmede zijn veel raadselachtige late metastasen verklaard, en is de retrograde embolie, die, naar het ook mij voorkomt, veel te veel als *deus ex machina* voor dergelijke gevallen is misbruikt, grootendeels op zijde gezet.

Ik kan in deze bespreking het belangrijke onderwerp niet uitvoerig behandelen, maar wil op een paar punten toch even het licht laten vallen.

Vooreerst over het onderscheid, dat de schrijver maakt tusschen de groeiwijze van den haematogenen en den lymphogenen metastatischen longkanker. De eerste zou gekenmerkt zijn door de zoogen. *pneumonia carcinomatosa* met behoud van de longstructuur, de tweede door infiltrerenden groei met verwoesting van het longweefsel; zelfs spreekt DEELMAN van een *wet* en meent hij uit de aanwezigheid van een haardje met den bouw van *pneumonia carcinomatosa* tot haematogenen aanvoer te mogen besluiten. Dit nu lijkt mij te schematisch toe. Het ordelijke stelselmatige van den heelen opzet van het onderzoek heeft den schrijver in deze gevolgtrekking tot een te sterke schematisering verleid. Immers: uit elk longenpaar is op 8 plaatsen één coupe gemaakt; en nu schijnt het mij niet geoorloofd op zulk een beperkt onderzoek van elk orgaan een zoo verregaande conclusie te bouwen. Het is toch zeer goed mogelijk, dat kankercellen uit lymphwegen in de bloedvaatjes van de long kunnen dringen en omgekeerd. Wat zij in elk orgaan kunnen doen en wat juist het punt van uitgang van het heele onderzoek is, mag stellig ook voor de long met zijn dunwandig rijk vaatstelsel worden aangenomen. En de schrijver zelf doet mij met zijn eigen woorden het argument aan de hand. Hij bespreekt ergens den gelijktijdigen aanvoer van kankercellen langs bloed- en lymphwegen en neemt dien in een bepaald geval aan, omdat hij in *gescheiden gebieden van de long* beide vormen van kankerversleeping aantreft, *want*, voegt hij er bij, *komt in eenzelfde gebied carcinoom en in een vat en daarbuiten voor, dan mag men in een dergelijk geval natuurlijk een dubbel aanvoer niet aannemen, maar dan wordt de enkele aanvoer* (bijv. vaataanvoer met secundairen groei op omgeving) *veel waarschijnlijker*. Juist; beide uitbreidingswijzen kunnen, ook in de long, in elkaar overgaan; niet die scherpe scheiding, veel minder het tot *wet* verheffen van die verschillen, schijnt mij hier geoorloofd. Het levend gebeuren laat zich nu eenmaal niet zoo in schematische regels vastklemmen.

Ten tweede: hij beschrijft een geval van longtuberculose, waar de versleepte kankercellen als een kransje de tuberkels omgeven en oppert de onderstelling, dat een versterkte weefselsapstroom om

den tuberkel, kankercelletjes heeft meegesleept, die hier zijn vastgeraakt. Zou niet veel meer de verstopping van lymphbanen in en om den tuberkel oorzaak zijn, dat kankercellen daar gemakkelijker blijven liggen (en dan al of niet kunnen uitgroeien), gelijk wij zien, dat ingeademd pigment zich om tuberkels ophoopt, zoodat oude kleine tuberkels dikwijls juist door hun zwarte kleur in de long opvallen?

En ten slotte; terecht wijst DEELMAN op de beteekenis van die in de long bewaarde, en jaren lang sluimerende kankercellen voor latere metastasen, maar aan den anderen kant: wat is het aantal longen, waarin het tenslotte tot kankergezwellen kwam, niet klein tegenover de anderen, waar het bleef bij *alleen mikroskopisch* waarneembare kankerhaardjes! Slechts één vierde heeft het tot makroskopische gezwellen gebracht; en in de milt is het geen enkele maal tot een gezwel gekomen. Versleeping van kankercellen in long of milt (en dus ook wel in andere organen!) beteekent dus nog niet long- of miltkanker. En dan: slechts de overgeblevene van de versleepte zijn te vinden! Ongetwijfeld gaan groote hoeveelheden versleepte kankercellen te gronde; dit was reeds uit andere onderzoekingen afgeleid; DEELMAN wijst er ook op. Bij de vele ellende, die boosaardige gezwellen veroorzaken, is gelukkig dit lichtpuntje, dat er heel wat celversleeping noodig blijkt, vóór het tot metastaseering, vooral langs haematogenen weg, in ons lichaam komt. Ook hier geldt het: „multi sunt vocati, pauci vero electi”. Hiermede wil ik de bespreking van dit zeer lezenswaardige, goedgeschreven en met fraaie platen verluchte proefschrift besluiten. Zij is wat langer geworden, dan ik mij had voorgenomen, maar wie zal niet met belangstelling iets vernemen uit dat duistere en moeilijke hoofdstuk der pathologie, dat tot opschrift draagt: boosaardige gezwellen?

R. DE JOSSELIN DE JONG.

Kraamverpleging en voeding van het kind in het eerste levensjaar. Geïllustreerde leidraad ten dienste van moeder- en bakercursussen door F. TIJDENS, arts te Uithuizen. Uitgave van de provinciale Groninger Vereeniging „Het Groene Kruis”, 2de druk. Prijs ingen. f 1.90, gebonden f 2.60. Voor deelneemsters aan baker- of moedercursussen, ing. f 1.20, geb. f 1.90, franco per post, aan te vragen bij den schrijver. Uitgever J. B. WOLTERS, Groningen.

TIJDENS' nuttig boekje heeft binnen 5 jaar tijds zijn tweeden druk beleefd. Deze verschilt niet noemenswaard van den eersten; het goeds, dat ik in 1914 van het boekje gezegd heb, blijft dus ongewijzigd van toepassing.

Van den nood der tijden getuigen het minder zware papier en de hogere prijs. Moge het debiet van den tweeden druk niet daaronder lijden.

CATHARINE VAN TUSSENBROEK.